

6. *Зайцева З. І.* Музеї при наукових товариствах на рубежі XIX—XX ст. / З. І. Зайцева // VIII Всеукраїнська наукова конференція "Історичне краєзнавство і культура" : Наукові доповіді та повідомлення: у 2-х ч. / Ін-т історії України НАН України. — Київ; Харків : Рідний край, 1997. — Ч. 2. — С. 389—391.
7. *Кепін Д. В.* Внесок І. Я. Франка в розвиток музейної справи України / Д. Кепін // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. — Київ, 1999. — Вип. 8. — С. 210—214.
8. *Коваль І.* "Справжній музейник повинен родитися..." (Музейна діяльність Ярослава Пастернака) / Ігор Коваль // На вістар історії України. — Івано-Франківськ, 2008. — С. 468—475.
9. *Костюк С. П.* Колекції музею НТШ у Львові / С. П. Костюк // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу / упоряд. та заг. ред. Л. І. Ляницька; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка. — Львів: [б. в.], 1996. — С. 51—59.
10. *Кушнір В.* Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої загальнодоступної експозиції / Віталій Кушнір // Народознавчі зошити. — 2012. — № 5. — С. 824—832.
11. *Кушнір В.* Українське музейництво Галичини і Придніпрянська Україна (кін. XIX — поч. XX ст.) / Віталій Кушнір // Народознавчі зошити. — 2006. — № 5—6. — С. 663—672.
12. *Кушнір В.* Джерела фінансування та видатки Музею Наукового товариства ім. Шевченка у 1920—1930-х рр. / Віталій Кушнір // Народознавчі зошити. — 2013. — № 4. — С. 586—590.
13. *Кушнір В.* Львівський музей Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у 1895—1914 рр. / Віталій Кушнір // Праці Музею українського народного декоративного мистецтва / ред. Н. Розсошинська. Вип. 45: Музейна справа та музейна політика в Україні XX століття : збірник наукових праць / ред. М. Селівачова. — Київ : АртЕк, 2004. — С. 107—110.
14. *Надопта А. В.* Українські етнографічні збірки музеїв Галичини кін. XIX — 30-х рр. XX ст. в контексті народознавчих досліджень : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Андріана Василівна Надопта. — Львів, 2013. — 20 с.
15. *Надопта А.* Роль громадських, наукових організацій та церкви у формуванні та становленні українського етнографічного музейництва Галичини кінця XIX — 30-х рр. XX ст. / Андріана Надопта // Народознавчі зошити. — 2012. — № 4. — С. 758—754.
16. *Олійник В.* Іван Франко і музейництво / Василь Олійник // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня — 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. — Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка. — Т. 2. — 2010. — С. 1134—1142.
17. *Піскова Е. М.* Огляд літератури та джерел з історії українського музейництва кінця XIX — початку XX ст. (дорядняський період) / Е. М. Піскова // VIII Всеукраїнська наукова конференція "Історичне краєзнавство і культура" : наукові доповіді та повідомлення: у 2-х ч. / Ін-т історії України НАН України. — Київ; Харків : Рідний край, 1997. — Ч. 2. — С. 356—358.
18. *Сапеляк О.* Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898—1939 рр.) / Оксана Сапеляк; НАН України, Ін-т народознавства. — Львів, 2000. — 208 с.
19. *Сапеляк О.* Про музейну справу НТШ / Оксана Сапеляк // Народознавчі зошити. — 1996. — № 4. — С. 225—229.
20. *Сапеляк О. А.* Українська етнографія в діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка (1898—1939 рр.) : дис. ... канд. іст. наук / Оксана Адамівна Сапеляк; НАН України, Інститут народознавства. — Львів, 1998. — 175 арк.
21. *Сварник Г.* Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві : каталог-інформатор / Галина Сварник; Канад. ін-т укр. студій в Едмонтоні, Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка в Америці. — Варшава; Львів; Нью-Йорк : Український архів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2005. — 352 с.
22. *Сілецька О.* З історії експозиції музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка / Леся Сілецька // Народознавчі зошити. — 1997. — № 3. — С. 148—151.
23. *Сілецька О.* Засади діяльності Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові / Олександра Сілецька // Записки НТШ. — Львів, 2001. — Т. ССХІІ: Праці Секції етнографії та фольклористики. — С. 595—604.

В статті рассмотрено освітлення в сучасній українській історіографії формування етнографічної колекції музею Научного общества имени Шевченко во Львові в контексті організації етнологічних досліджень в указанній інституції.

An article deals with coverage in modern Ukrainian historiography formation ethnographic museum collection of the Shevchenko Scientific Society in Lviv in the context of the organization of ethnological research in that institution.

Надійшла до редакції 14 січня 2016 року

УДК 655.41(477)"1926"

*Ольга Васківська,
вчений секретар
Книжкової палати України*

Книговидавнича діяльність в УСРР у 1926 р.: тенденції та особливості розвитку

У статті досліджено та охарактеризовано діяльність видавництва у 1926 р. на терені УСРР у контексті культурно-політичних процесів у країні та проаналізовано випуск книжкової продукції за кількісними показниками у взаємозв'язку з якісними ознаками.

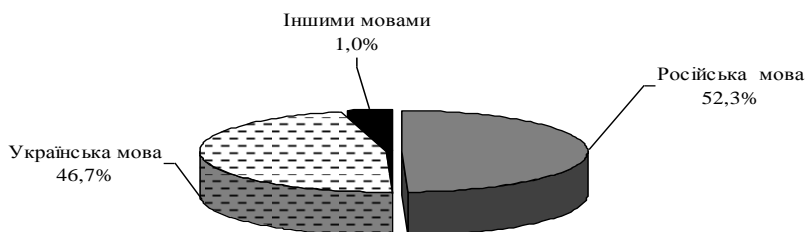
Ключові слова: *українізація, видавництва, книжкові видання, Укрголовліт.*

Характерною особливістю в Україні середини 20-х років XX ст. стала політика українізації, яка була визначальним чинником культурно-політичних процесів у країні і супроводжувалася широкомасштабним використанням української

мови в державному апараті, галузі освіти, художній і науково-технічній літературі, періодиці, театральному мистецтві тощо. Найбільший вплив українізація справила на розвиток національної освіти, викликавши попит на підручники з

українознавства, словники, книги з історії, географії та економіки України. В той період відбулося збільшення кількості української преси, книжкових видань, зросла зацікавленість населення країни до української художньої літератури та творчості.

Видавництва активно долучилися до виконання поставлених завдань, випускаючи підручники, нові та перевидані українсько-російські та російсько-українські словники, зокрема 1926 р. побачили світ такі видання: Л. Савченко "Практичний українсько-російський словник", Г. Сабал-

Діагр. 1. Випуск книжкової продукції за мовною ознакою

дир "Практичний українсько-російський словник", М. Гладкий і К. Туркало "Російсько-український словник ділової мови", В. Підмогильний, Є. Плужник "Фразеологія ділової мови", "Математичний задачник для 1—4 року навчання у міській трудовій школі", "Задачник до початкової геометрії" тощо.

Необхідно зазначити, що 1926 р. в УСРР випущено не менше 5058 назв книжкових видань, із них українською мовою — 2362, російською — 2644, іншими мовами — 52, тиражем 30 193 101 примірник. У відсотковому відношенні випуск книжкової продукції подано на діагр. 1.

Як свідчить діаграма, в УСРР українською мовою видало на 5,6% менше, ніж російською, тоді як 1925 р. українською мовою вийшло на 10% менше, ніж російською. Як бачимо, різниця між виданнями українською і російською суттєво скоротилася. Тираж українських книг становив 65% від загальної кількості, а з виданнями російською мовою відбувався протилежний процес: тираж поволи зменшувався і 1926 р. становив 31,5% [1].

Найбільше надрукували книг українською мовою: Державне видавництво України (ДВУ), "Книгоспілка", "Радянський селянин", "Рух". Серед наукових видань, випущених українською мовою, важливу роль виконувало видавництво Української академії наук, яке з 36 видань випустило 34 книги українською мовою і 2 — іншомовні.

Найбільше на той час видавництво УСРР, Державне видавництво України, 1926 р. отримало новий "Статут Державного Видавництва УСРР" (постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 8 квітня 1926 р.), статутний капітал 2 417 140 карбованців 49 копійок, окрім того ДВУ звільнялося від усіх державних, республіканських і місцевих податків і внесків, а також від загальносоюзних податків; мало право вільно реалізувати власну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, додержуючись законів і правил про торгівлю друкованими творами і про монополію зовнішньої торгівлі. Але право переважної купівлі продукції виробництва ДВУ належало, за всіх інших однакових умов, насамперед державним органам та державним об'єднанням, а потім кооперативним організаціям.

Державне видавництво України мало усі передбачені пільги і, як наслідок, 1926 р. випустило найбільшу кількість книжкових видань порівняно з рештою тогочасних видавництв, а саме — 725 назв. За соціальним призначенням ДВУ найбільше надрукувало підручників — 207 назв тиражем 8777,7 тис. пр., друге місце посіла масова література (за визначенням А. Козаченка, це соціально-економічна, ленінська та сільськогосподарська) — 147 назв тиражем 916,7 тис. пр., третє — художня — 106 назв тиражем 478,0 тис. пр. Тематика видань вирізнялась широким спектром надрукованої книжкової продукції від серіальних видань "Бібліотека селянина" (серія красного письменства за редакцією С. Пилипенка), в якій вийшло понад 40 книг до робіт радянських партійних діячів. Одними з найцікавіших видань, виданих упродовж року, є книги: академіка Української Академії Наук Д. Багалія "Декабристи на Україні" та "Український мандрівний філософ Григорій Сковорода"; Ф. Калиновича "Словник математичної термінології. Ч. 2 : Термінологія теоретичної механіки"; М. Драй-Хмари "Леся Українка її

життя і творчість"; твори М. Коцюбинського, І. Котляревського, С. Васильченка, М. Хвильового, А. Головка, відомого українського сатирика Остапа Вишні. Чинне місце серед видань ДВУ 1926 р. посідали і праці партійних лідерів: В. Леніна, Й. Сталіна, Г. Зінов'єва, Л. Каменєва, Л. Кагановича.

Важливо зазначити, що партійні органи зобов'язували видавництва складати плани випуску літератури і визначили головні критерії, які зокрема передбачали:

- заборону жодних натяків, спрямованих проти радянського будівництва (для художньої літератури);
- випуск творів, які сприяли комуністичному вихованню (для юнацької та дитячої аудиторії);
- випуск творів матеріалістичного характеру та марксистського змісту (для наукової, природознавчої літератури).

Отже, видавництва України, спрямовуючи зусилля на виконання партійних настанов, видавали тематичні збірники з марксистсько-ленінської теорії, історії партії та революційного руху, з питань соціалістичного будівництва та боротьби з проявами буржуазної ідеології. Плани найбільших видавництв України: ДВУ, "Пролетарія", "Книгоспілка", "Українського робітника", "Радянського селянина" — передбачали випуск масової літератури про кооперацію, індустріалізацію, колективізацію, національне питання, антисемітизм, союз робітників і селян тощо.

Діяльність видавництв при державних установах, так званих відомчих, уряд регламентував постановою від 30 липня 1926 р. "Про врегулювання діяльності державних установ та підприємств". У документі зазначалося, що вони мають працювати на засадах господарського розрахунку на основі статутів, затверджених в установленому порядку, випускаючи видання тільки згідно з планом видавництва, затвердженим відповідним комісаром чи керівником установи. Необхідно зазначити, що загальна кількість випущених відомчими видавництвами назв, за даними А. Козаченка, становила 1422, або 28,8% від загальної кількості видань [2]. За назвами відомчі видавництва у зазначений період випустили більше книг, ніж державні (759 назв), це пояснюється ліквідацією двох видавництв — "Шлях освіти" та "Червоний шлях", і значним урізанням видавничого плану ДВУ на 1925/26 операційний рік.

На другому місці за кількістю випущених книг було видавництво "Пролетарій" (засноване у 1922 р. Харківським губкомом КП(б)У і основним пайовиком ВУЦВК), яке спеціалізувалося на виданні соціально-економічної літератури, віддзеркалюючи суспільно-політичне життя, друкуючи постанови, звіти, положення ЦК КП(б)У та ВУЦВК, а

Історичний підрозділ видавництва випустив 20 назв книг, присвячених громадянській війні. За мовою видання "Пролетарій" орієнтувався на випуск російськомовних книг, яких 1926 р. вийшло 334 назви і лише 21 — українською, загальний тираж становив 2437,4 тис. пр. Іншими мовами видавництво книг не друкувало. У зазначений період "Пролетарій" розповсюджував свої видання не лише на книжковому ринку України, а й в інших республіках Радянського Союзу.

Видавництво "Український робітник" (засноване у 1925 р.) було зорієнтоване на випуск літератури з питань профспілкового руху та самоосвіти, яка виходила у вигляді невеликих брошур. За 1925/26 операційний рік побачило світ 96 назв, з них українською мовою — 37,1%, російською — 59,3%, єврейською — 3,6%. За соціальним призначенням масова література посідала перше місце — 40 назв, по 22 назви припадало на підручники та художню літературу.

З усіх видавничих організацій необхідно виокремити єдине на той час типізоване видавництво України — Всеукраїнське пайове сільськогосподарське видавництво "Радянський селянин", засноване Наркомземсправом, Наркомосом, Укрсельбанком, "Сільським господарем" (Всеукраїнська спілка сільськогосподарських кооперативних товариств), "Добробутом" (Всеукраїнська спілка скотарсько-молочарської кооперації) як акційне товариство з основним капіталом у 300 000 тис. крб. Воно спеціалізувалося на випуску суто сільськогосподарської літератури. При видавництві діяла книгарня-колектор і кожна нова книга з питань сільського господарства, що видавалася в Радянському Союзі, надходила до книгарні [3]. Упродовж 1926 р. видавництво "Радянський селянин" випустило 144 назви книг із землевпорядження та організації господарства, економіки сільського господарства, городництва, садівництва, скотарства та птахівництва, ветеринарії, пасічництва та шовківництва, технології сільськогосподарських продуктів тощо.

Зупинимося на характеристиці випуску книжкової продукції кооперативних видавництв. Досліджуючи їх роботу, зазначимо, що формувалися вони переважно із коштів членів кооперативу та спонсорів. Свою кооперативну діяльність організації розпочинали з установчого капіталу та основною проблемою було отримання ліцензії, адже вона давала дозвіл на реєстрацію статуту та видавництва як кооперативної організації. Право на одержання ліцензії мали лише організації, які дотримувалися усіх правил кооперативної форми ведення господарства, і цей процес тривав від 7 до 10 днів (ліцензія надавала право видавництву проводити операції з купівлі-продажу друкованої продукції за кордоном) [4].

Найбільшим кооперативним видавництвом, яке зробило помітний внесок в національне книговидання України, була "Книгоспілка", що випускала 30% всієї книгопродукції в Україні, посівши в 1925/26 операційному році перше місце за показниками темпів розвитку і на друге після ДВУ — за економічними показниками в галузі. Обсяг продукції видавництва невинно зростає, маючи таку динаміку книговидання: 1924 р. — 84 видання, 1925-й — 241, 1926-й — 338. Причому більшість видань були україномовними: 1924 р. — 86%, 1925-й — 93%, 1926-й — 90%. Видавництво у 1925/26 р. випустило 6,8% назв книжкових видань, тираж яких сягав 10,76% від загальної кількості видань, і посіло друге місце за тиражами після ДВУ і третє за назвами після ДВУ і "Пролетарія".

1926 р. видавництво випустило "Каталог книжок красного письменства" завдяки чому побачили світ твори українських письменників: І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, М. Черемшини, В. Винниченка, Олександра Олеса, Г. Косинки, М. Бажана, В. Сосюри тощо; зарубіжних — О. Генрі, К. Гамсуна, А. Доде, Джека Лондона. Для дітей видавництво випустило шкільну бібліотеку.

Прагнучи типізувати книжковий асортимент за окремими видами літератури, "Книгоспілка" в зазначений період найбільше випустила масової літератури, а саме 130 назв, на другому місці за кількістю виданих назв перебувала художня література — 81, на третьому підручники — 46.

Успіх видавництва відзначив уряд, видавши в середині 1926 р. окрему постанову ЦК КП(б)У про великі досягнення системи "Книгоспілка", її досвід визнано зразковим та гідним повсюдного розповсюдження [5].

Іншим відомим кооперативним видавництвом, яке 1926 р. надрукувало 64 назви книг, було "Рух", яке випускало переважно твори українських авторів винятково українською мовою. У видавництві вийшли повні зібрання творів В. Винниченка, І. Франка, Б. Грінченка. Значне місце відводилося п'єсам Л. Старицької-Черняхівської та І. Карпенка-Карого. Укрголовліт (Головне управління у справах літератури та видавництва УСРР) визнав, зокрема, п'єсу Л. Старицької-Черняхівської "Останній сніп" шовіністичною, а п'єси І. Карпенка-Карого "Лиха іскра", "Чумаки", "Суєта суєт" сентиментальними, з "загальною мораллю", нудними. А робота Г. Хоткевича "Слово о полку Ігоревім", хоч і була написана талановито, вважалася ідеологічно невтриманою.

На думку автора, важливу роль у випуску книжкових видань відіграли приватні видавництва. У порівнянні з державними та кооперативними видавництвами приватні з 1923 до 1926 р. видали 63% книг українською і 30% російською мовами, тоді як інші видавництва (відомчі, партійні, профспілкові) здебільшого видавали російськомовну літературу.

У 1926 р. діяло 11 приватних видавництв, з них київські: "Час", "Сяйво", "Троно", "Слово", "Маса", "Наука и просвещение"; харківські: "Космос", "Труд"; одеські: "Омега", "Свет"; полтавське "Видавництво Гінзбурга" (видавало єврейські священні книги).

Особливо вирізнялися київські видавництва, чію питому вагу на книжковому ринку зумовлював політичний чинник. Серед організаторів київських приватних видавництв — відомі українські письменники: А. Ніковський, М. Зеров, С. Єфремов, М. Могилянський, В. Агаманюк, Г. Хоткевич, М. Калинович, Г. Голоскевич, М. Рильський, які уособлювали так звану "київську групу". На думку партійного керівництва, вони висловлювали незадоволення чинним ладом, боролися проти пролетарської ідеології, тим самим розкриваючи реалії соціалістичного способу життя, що не подобалося владним структурам. Тому вони перебували під особливим наглядом Укрголовліту, що був створений як орган цензури і мав функції нагляду та контролю, перевіряв кожну книжку, яка з'являлася в Україні. Як приклад наведемо факти з діяльності приватного видавництва "Час", яке Укрголовліт вважав контрреволюційним, зокрема партійному керівництву не сподобався "Календар селянина", в якому було уміщено дати народження українських гетьманів, оголошення Універсалів УНР тощо [6].

Окрім художньої літератури (основна продукція), видавництво "Час" друкувало підручники, масову, методичну, довідкову літературу, випустивши найбільшу кількість видань серед приватних видавництв (табл. 1).

Інше приватне видавництво "Слово" (правонаступник "Друкаря"), очолюване академіком Г. Голоскевичем та членами редколегії П. Філіповичем, О. Дорошкевичем, М. Зеровим, С. Єфремовим, А. Ніковським, Б. Якубським, залишило наступним поколінням унікальні видання, прижиттєві твори репресованих у 30-ті роки ХХ ст. українських митців А. Ніковського, С. Єфремова тощо. Члени Укрголовліту визнали "Слово" націоналістичним, воно від початку свого існування перебувало у "чорному списку" усіх цензурних органів і вважалася контрреволюційним, бо його співробітники неодноразово виступали проти ідеологічних основ радянської влади. Керівництву Укрголовліту не подобалося, що видав-

ництво "робить спроби популяризувати активних контрреволюціонерів, ворогів радянської влади — видаючи книги П. Стебницького, колишнього міністра УНР, його зображали борцем українського народу, який загинув за часів диктатури пролетаріату, зазначалося, що радянська влада недооцінювала таких діячів". Станом на 1926 р. видавництво "Слово" випустило 7 книг — вірші М. Драй-Хмари та М. Зерова "До джерел", монографію С. Єфремова про І. Франка та ін. Книги були призначені інтелектуальній аудиторії.

Таблиця 1

Випуск книжкових видань найбільшими видавництвами УСРР у 1926 р.

Видавництво	Кількість назв	Тираж (тис. пр.)
Державне видавництво України	725	12 251,2
"Книгоспілка"	338	3 250,3
"Пролетарій"	355	2 437,4
"Український робітник"	96	884,9
"Радянський селянин"	144	612,3
"Час"	37	348,0
Видавництво Української академії наук	36	88,1

Інколи, видаючи книгу, видавництва вміщували маленькі шифровки антирадянського характеру, як, приміром, у книзі про художника Г. Нарбута, де в кінці подано примітку, що радянська влада забороняє завозити книги з-за кордону і тому повний огляд біографії зробити неможливо [7].

Окрім випуску книжкових видань, приватні видавництва займалися перекладом літератури, і до цієї діяльності Укрголовліт також ставився негативно, прагнучи встановити контроль за їхньою роботою. У грудні 1926 р. керівництво управління взагалі заборонило видавати твори українських класиків, передавши цю справу ДВУ, яке мало зосередити навколо себе коло тогочасних письменників [8].

Загалом, можна стверджувати, що на відміну від державних, кооперативні та приватні видавництва випускали книги, які користувалися попитом (словники, підручники, художню перекладну літературу та українську бібліотеку). Кожний з цих книговидавничих осередків віднайшов власну тематичну нішу й типізувався на вимогу ринкової кон'юнктури, зокрема видавництво "Рух" спеціалізувалося на художній літературі українських і зарубіжних авторів винятково українською мовою, видавництво "Радянський селянин" — на літературі, присвяченій сільському господарству, "Час" — на словниках і частково на підручниках, "Слово" — на високохудожніх друків та літературній критиці, видавниче товариство "Сяйво" — на виданнях класиків українського красного письменства, "Троно" — на дитячій літературі [9].

Активна участь і ефективна робота кооперативних і приватних видавництв з випуску книжкових видань створювала несприятливі умови для пропагування соціалістичного способу життя, влада спочатку посилювала контроль за їхньою діяльністю (регулюючи як зростання продукції, так і розвиток видавництва), а згодом почала поступово ліквідувати за допомогою Укрголовліту та його органів, які на місцях посилювали контроль за діяльністю видавництв.

Радянсько-партійним видавництвам надавалося переважне право на видання українських класиків, словників, літератури та підручників із мовознавства "навіть тоді, коли замовлення на них були зроблені приватними видавництвами". Також зі сфери діяльності приватних видавництв було вилучено науково-популярну медичну літературу.

Щодо видавництв національних меншин, то найбільше видань випустило єврейське видавництво "Культур-Ліга" — 60 назв, і незначну кількість книг видало польське видавництво "Trybuna na Ukraini" — всього 5 назв.

Для історіографії книговидавничої діяльності необхідно виокремити ще одну подію, яка відбулася в Україні, — заснування 1926 р. Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка. Першим директором закладу став Д. Багалій, який разом з представниками Української академії наук зібрав групу видатних учених-літературознавців, що працювали над виданням та коментуванням творів Т. Шевченка, популяризацією його доробку. До складу групи увійшли: Д. Багалій, І. Айзеншток, С. Єфремов, М. Новицький, О. Новицький, В. Міяковський, П. Філіпович та інші. Відкриття Інституту стало ще одним кроком, спрямованим на посилення наукового потенціалу столичного українознавства. На підтвердження викладеного слід додати, що того самого року у видавництві "Час" вийшов друком "Кобзар" і "Вибрані твори. Проза" Т. Шевченка за редакцією директора Інституту книгознавства Ю. Меженка, а у київському видавництві "Сяйво" побачила світ книга "Кобзар. Повне зібрання поезій" Т. Шевченка, наклад видання — 25 000 примірників.

Підсумки розвитку книговидавничої справи в Україні було підбито у постанові Політбюро ЦК КП(б)У від 25 серпня 1926 р. "Про стан преси на Україні". Зазначалося, що пролетаріат зробив українську книжку зброєю державного значення і кількість видань українською мовою сягає майже 50% від усієї продукції. Наголошувалося на необхідності вдосконалення книжок та якнайширшого їх залучення до потреб робітничо-селянського читача, оскільки партійна і соціально-економічна масова література непопулярна, розрахована здебільшого на кваліфікованого читача або на школи політграмоти. Для села її не вистачає, вона низької якості.

Визнано неприпустимим той факт, що не вийшло жодного тому академічних видань В. Леніна українською мовою (тож виданням цих творів, почали займатися видавництва ДВУ, "Книгоспілка", "Пролетарій" та інші).

Особливу увагу у постанові приділено виданню навчальної книги, зокрема великій кількості невитриманих з ідеологічного боку підручників (історія, література, географія), відділу преси було доручено скласти відповідний організаційний план роботи всіх видавництв для закріплення ідеологічних позицій у випуску цих книг.

Радянське керівництво прагнуло відповідного висвітлення історії України — з погляду соціалістичної ідеології. Одночасно в постанові зазначалося, що "в справі історичних робіт за останній час істориками з ворожого нам табору видається велика кількість матеріалів, якими вони забувають попит і, зрозуміло, що по-своєму тлумачать справи історії. Характерним явищем для цієї групи істориків є те, що вони висвітлюють минулі сторінки історії України, уникаючи певного трактування останніх десятиріч на Україні" [10].

Інакше кажучи, серйозна провина українських істориків полягала в тому, що вони не хотіли возвеличувати більшовиків за знищення Української Народної Республіки й підступне поневолення українського народу шляхом українізації, тимчасової лібералізації відносин з українською інтелігенцією. Як зазначив М. Низовий, Держвидав України не вдалося (через недостатні людські та технічні ресурси) "нейтралізувати" видавництва інших систем і відомств, що, безумовно, сприяло урізноманітненню тематичного, цільового, мовного та інших аспектів книговидання [11].

Висновки. Випуском книжкових видань у 1926 р. займалися державні, партійні, профспілкові, відомчі, наукові, кооперативні та приватні видавництва.

Внаслідок тотальної регламентації і контролю з боку держави за діяльністю видавництв провідне місце серед книжкової продукції УСРР посідала суспільно-політична література, а саме 46,2% від загальної кількості назв (2341 назва).

Органи радянської влади прагнули визначати для видавців тематику видань, зокрема сприяли випуску книг, які популяризували соціалістичний спосіб життя, згідно з

теорією марксизму-ленінізму, історію комуністичної партії і революційні завоювання більшовиків; масової виробничої літератури, яка підвищувала рівень технічних знань робітників і селян; науково-популярної книги, пов'язаної із завданнями соціалістичного будівництва народного господарства країни; твори художньої літератури, які розвивали актуальні політичні теми і були спрямовані проти буржуазних впливів. Зміст книжкової продукції УСРР у зазначений період був зорієнтований на пропаганду комуністичної ідеології, боротьбу з її ідейними ворогами, роз'яснення населенню плану соціалістичної індустріалізації країни і переходу до колективних форм господарювання на селі.

Діяльність кооперативних і приватних видавництв зазнавала найбільшого державного цензурного контролю. Радянська влада доручила Укрголовліту посилити нагляд за цими видавництвами і повести рішучу боротьбу з бульварщиною — ідеологічно невитриманою та шкідливою літературою, тобто йшлося про посилення цензури, та попри всі негаразди, які створювали державні органи влади, зазначені організації виконували видавничу функцію, забезпечуючи друкованою продукцією усі прошарки населення України. Про це красномовно свідчить той факт, що 19 українських кооперативних видавництв представляли власну продукцію на Міжнародному бібліологічному з'їзді у Парижі (28 червня 1926 р.) [12].

Передусім наголосимо, що загалом у зазначений період радянській владі не вдалося провести суцільну "колективізацію" видавничої справи в Україні, хоча монополія на папір і технічні засоби друку давали їй важливі важелі впливу, та певні недержавні видавництва спромоглися не лише вистояти, а й у період українізації навіть активізували видавничу діяльність.

І насамкінець зазначимо, що згідно з переписом населення 1926 р. в Україні нараховувалося 29 018 187 осіб, а загальний тираж книжкових видань становив 30 193 101 примірник, тобто на одного жителя України припадало по одній книжці.

Список використаної літератури

1. Козаченко А. Книжкова продукція УСРР (1923—1926) // Бібліологічні вісті. — 1927. — № 2. — С. 28.
2. Там само С. 25.
3. Каталог видань 1926—1927 років. — Харків : "Радянський селянин", 1927. — С. 3.
4. ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 2. — Спр. 928. — Арк. 31.
5. Левчук О. Книгоспілка становлення кооперативного книговидавання в Україні. — Київ : "Наукова думка", 2000. — С. 94.
6. Молоткіна В. Видавнича діяльність приватних видавництв в УСРР у 20-ті рр. XX ст. // Схід. — 2012. — № 2. — С. 131.
7. Костик С. Діяльність кооперативно-приватних видавництв в умовах радянської цензури 1920-х рр. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 11. — С. 282.
8. ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 6. — Спр. 724. — Арк. 66.
9. Левчук О. М. Книгоспілка: Становлення кооперативного книговидавання в Україні / О. М. Левчук. — Київ : Наук. думка, 1992. — С. 99.
10. Книга и книжное дело в Украинской ССР. Сборник документов и материалов 1917—1941. — Київ : "Наукова думка", 1985. — С. 161.
11. Низовий М. Про літературну відлигу 1920-х // День. — 2011. — 23 грудня. — С. 2.
12. ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп. 1. — Спр. 372. — Арк. 5.

В статтє исследована и охарактеризована деятельность издательств в 1926 г. на территории УССР в контексте культурно-политических процессов в стране и проанализирован выпуск книжной продукции по количественным показателям во взаимосвязи с качественными признаками.

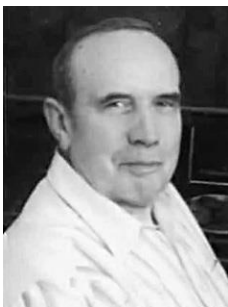
Activity of publishing houses in 1926 on territory of Ukrainian SSR in the context of cultural and political processes in a country and producing of book products is analysed on quantitative indexes in intercommunication with quality signs is investigational in the article and described.

Надійшло до редакції 29 січня 2016 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 94:27](477)"0947"

Володимир Перунін,
член Національної спілки краєзнавців України

Християнізація відносин — основоположна складова державної розбудови Київської Русі — рік 947

Використання влади має за мету перемогти зло
А. Погріаро

У середньовічній минувшині нашої держави є цікавий факт, означений трьома рядками вітчизняного кодексу: "В лето 6455 (947) 11 апреля. Пасха. Иде Ольга к Новгороду, и уставы по Мсте погосты и дань и по Лузе погосты и дань и оброки и ловища ея суть по всей земле и знамения и места, и погосты... изрядивши, взратися к сыну своему в Киев". Так у перекладі з давньослов'янської мови визначено початок і

підсумок, далекосяжний намір правительки, яка доклала значних зусиль до розбудовчої дії й надала їй чіткого державницького спрямування.

Саме цими змінами уславили політичний обрій діяння Великої й Святої княгині. Запанував 20-річний спокій усередині країни, настав мир із сусідами. Ні в літописах, ні в чужоземних джерелах жодним словом не згадано про будь-